

Пасічник О.С.
канд. пед. наук
старший науковий співробітник
відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПОБУДОВИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ МОЛОДШОЇ ШКОЛИ У ФОРМАТІ «ДІАЛОГУ КУЛЬТУР»

Одним із ключових завдань сучасної системи освіти є виховання особистості, готової до конструктивної взаємодії у багатонаціональному та полікультурному середовищі. Оскільки предметна галузь “іноземні мови” є чи не найбільш чутливою до питань міжкультурного виховання, до пріоритетних завдань іншомовної підготовки віднесено формування в учнів уявлень про культуру країн, мова яких вивчається.

У контексті дискусій і трансформацій, які спонукали до запровадження обов’язкового навчання іноземних мов у початковій школі, педагогу важливо усвідомити, що дитина раннього шкільного віку є таким самим суб’єктом культурного середовища, як і представники інших вікових категорій. Так, уже в перші роки життя вона долучається до духовних цінностей, знань та досвіду свого народу в середовищі сім’ї та дошкільного навчального закладу. Культура – це осередок, навколо якого формуються ціннісні орієнтації особи. Вона пронизує усі сфери людської життєдіяльності, а одним із її основних ретрансляторів є мова. Відтак, логічно припустити, що вивчення іноземної мови в початковій школі також має супроводжуватися формуванням соціокультурної компетентності, під якою прийнято розуміти знання культурних особливостей носія мови, його традицій, норм поведінки і етикету, уміння розуміти і адекватно використовувати ці знання у процесі спілкування. На підтвердження цієї тези, маємо згадати Л.С. Виготського, який у контексті проблеми культурного розвитку особи свого часу висунув поняття “дитячої примітивності”, під якою розумів стан, коли дитина перебуває на низькій стадії культурного розвитку [1, с. 191]. Це зумовлено тим, що вона ще не оволоділа на належному рівні культурними засобами поведінки. Завдання школи – подолати цю культурну примітивність через створення умов для нормального та різнобічного культурного розвитку особи з метою її інтеграції у соціум. Це твердження справедливе й стосовно культури тих країн, мова яких вивчається. Тому в початковій школі необхідно не лише здійснювати формування умінь і навичок спілкування іноземною мовою, але й розвивати “культурну чутливість” учнів.

Зміст навчання у початковій має співвідноситися зі стадіями когнітивного та психічного розвитку дитини, її мотиваційної та діяльнісної сфер. Ігнорування психофізіологічних та вікових особливостей молодших школярів та динаміки їх розвитку може негативно вплинути на оволодіння змістом навчального предмета та сформувати в школярів негативне ставлення до нього.

Попри те, що вивчення нової мови розпочинається з формування умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності, готовність до міжкультурної взаємодії у соціокультурному середовищі не може бути гарантована за їх рахунок. Натомість, вони мають доповнюватися внутрішніми мотивами, ціннісними орієнтаціями особи, її усвідомленим самовизначенням у кожній конкретній ситуації. Така постановка проблеми зумовлює необхідність збагачення кожного компонента (на рівні текстових та ілюстративних матеріалів) соціокультурними елементами таким чином, щоб шкільна іншомовна освіта сприяла формуванню умінь і навичок міжкультурної комунікації. Так, уже з першого року навчання іноземної мови учні мають знайомитися з доступними для їхнього віку елементами культури країн, мову яких вони вивчають. До таких відносять розповсюджені імена людей і казкових героїв, назви свят, міст, вулиць, традицій тощо. Відповідні національні римівки, вірші, а також ілюстрації країнознавчого спрямування сприятимуть формуванню соціокультурної компетенції учнів [3, с. 50-51]. За словами О.М. Нікітенко, включення соціокультурного компонента на початковому етапі не лише не зменшує важливості практичного володіння мовними формами як засобом спілкування (тобто комунікативного компонента), а навпаки, дозволяє реалізувати принцип комунікативної спрямованості навчання й організувати зацікавлену взаємодію учнів засобами нової мови [2, с. 7]. Набуття соціокультурних компетенцій (країнознавчої, соціолінгвістичної, лінгвокраїнознавчої) допоможе учням асоціювати з конкретною лексичною одиницею ту ж саму інформацію, що й носій мови, і в такий спосіб досягати спілкування, максимально наближеного до реального.

Основним засобом діяльності учителя є підручник. Саме він визначає способи навчання та організаційні форми роботи, значною мірою визначає якість інформаційного наповнення уроку. Останній має перетворитися на творчий процес відкриття учнями іншої культури. Знайомлячись з особливостями життя в іншій країні, інтересами та вподобаннями своїх іноземних однолітків у доступній та ігровій формі, учні поступово долучаються до цінностей іншої культури, усвідомлення іншого менталітету. Якщо культурна складова підручника, на переконання учителя, не є достатньою, він має право використовувати додаткові матеріали, які не суперечать темі та задовольняють вікові та пізнавальні можливості учнів.

Водночас, педагог має усвідомлювати, що насичення процесу навчання інформацією про іншу культуру може мати й деякі негативні наслідки для становлення особистості. Так, інша культура не повинна стати для учнів "рекламним банером" чужих цінностей, витісняючи уявлення про рідну культуру, типові моделі поведінки, стиль життя тощо. Необхідно пам'ятати, що культура має національну основу – вона розвивається у межах певних просторово-часових рамок. Тобто, кожен народ має власну неповторну культуру, яка зокрема проявляється в мові, традиціях народу, досвіді та поведінці її носіїв. Основною формою їх конструктивної взаємодії є діалог. А міжкультурний діалог можливий за умови, що партнери по спілкуванню є представниками різних культурних спільнот. Відтак, учень має усвідомити,

свою національну приналежність. Це зумовлює важливість уведення *краєзнавчого* компонента до змісту навчання іноземних мов. Під краєзнавчим аспектом пропонуємо розуміти інформацію про рідну країну та культуру учнів. У цьому компоненті маємо вирізнити такі рівні: загальнонаціональний, національно-регіональний та локальний, кожен із яких презентує відповідний фрагмент дійсності. У підручнику як основному засобі навчання зазвичай знаходить відображення інформація першого та другого рівнів, тобто та, яка формує загальне уявлення про рідну країну учнів. Інформація локального характеру, як правило, не представлена в змісті навчальних книг, проте за потреби учитель може долучати її самостійно.

Окрім презентації інформації про культурні особливості рідної та зарубіжної країн, обов'язковою умовою міцності засвоєння знань та сформованості відповідних уявлень є виконання завдань, які сприяють активізації нових знань у мовленнєвій діяльності учнів. Основний акцент таких завдань – порівняння. За його допомогою учні можуть краще зрозуміти відмінності між рідною та іншою культурою, усвідомити свою національну ідентичність. Залучати учнів до активного виконання таких завдань доцільно в 3-му та 4-му класі, коли в них уже сформовані елементарні вимовні та графомоторні навички, а якість володіння мовним і мовленнєвим матеріалом достатня для формулювання завершених висловлювань. Однією з тем, визначених навчальною програмою, та таких, що мають потенціал розкривати культурні контексти, є тема “Свята”. У підручниках передбачено завдання, де учні мають порівняти основні свята в Україні та країні, мову якої вони вивчають. Безумовно, проблема міжкультурного діалогу не обмежується і не вичерпується зазначеною темою і може стосуватися інших аспектів: зокрема національні страви та кулінарні уподобання, улюблені іграшки школяра тощо. Варто зазначити, що подекуди в підручниках не представлена інформація про певні культурні аспекти рідного краю учнів. У таких випадках під час виконання завдань на порівняння культур доцільно спиратися на власний життєвий досвід учнів.

Іншим видом діяльності, який може сприяти оволодінню соціокультурними та краєзнавчими аспектами є метод проектів. Попри те, що він є доволі складним, оскільки потребує умінь злагоджено працювати в групі, шукати інформацію, упорядковувати та презентувати її, досвід свідчить, що робота над елементами проектної методики може ефективно здійснюватися вже у початковій школі. Так, ця стратегія була реалізована у підручниках для початкової школи з французької мови Н.П. Чумак. Автор звертає увагу на позитивні результати в підвищенні мотивації школярів до навчання, умінні використовувати здобуті знання на практиці [4, с. 92].

Не менш важливим аспектом побудови процесу навчання мови у форматі діалогу культур є те, що постійні міграційні процеси, які стали невід'ємною складовою сучасного життя, зумовлюють зникнення моноетнічних середовищ. Відтак, у одному класі можуть бути представлені діти різних національностей та етнічних груп. Україна не є винятком. Попри це дидактико-методичні засади організації процесу співпраці в поліетнічному та полікультурному навчальному

середовищі ще не є достатньо розроблені вітчизняною педагогічною наукою. Дуже часто цей аспект не врахований у підручниках з іноземних мов, зміст яких зорієнтований на ознайомлення учнів з соціокультурною інформацією та відомостями про Україну. Непоміченим залишається цей аспект під час підготовки майбутніх учителів. Проте ігнорування потреби самовираження представників інших етнічних груп може стати причиною розшарування учнівського колективу, маргіналізації міжособистісних стосунків. Як наслідок, учитель має самотужки стати модератором, який забезпечуватиме міжкультурний діалог, у якому будуть реалізовані та задоволені потреби інших етнічних та релігійних груп.

Таким чином, у процесі навчання іноземної мови недостатньо презентувати учням зразки іншої культури. Поряд із цим необхідно звертати увагу на формування власної національної ідентичності учнів, враховувати етнічний склад групи. Задля ефективності формування уявлень про рідну та іншу культуру, учителям необхідно активізувати нову інформацію в мовленнєвій діяльності, зокрема під час виконання завдань на порівняння культур, використання елементів проектної методики.

Література:

1. Выготский Л.С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во Смысл; Эксмо, 2005. – 1136 с.
2. Никитенко О.Н. К проблеме выделения культурного компонента в содержании обучения английскому языку в начальной школе / О. Н. Никитенко, О. М. Осина // Иностранные языки в школе. – 1993. – №3. – С. 5–10.
3. Редько В.Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи: Монографія / В. Г. Редько. – К.: Генеза, 2006. – 136 с.
4. Чумак Н.П. Навчання як процес зацікавленого спілкування вчителя і учня. Про концепцію підручника з французької мови для 4-го класу / Н. П. Чумак // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – №3. – С. 90–93.